

Тучковська І. І.

Задорожня Х. Р.

Львовская коммерческая академия

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ КЛАССИФИКАЦИИ ВАЛЮТНЫХ РЫНКОВ

Резюме

Усовершенствована классификация валютных рынков, дана их характеристика по каждому критерию, предложена схема классификации валютных рынков, наглядно отображающая их взаимосвязь. Она содержит новый сегмент валютного рынка – операции с валютами, эмитированными в электронных цифровых формах.

Ключевые слова: валютный рынок, валюта, операции, классификация, критерий, сегмент, электронные цифровые формы.

Tuchkovska I. I.

Zadorozhna H. R.

Lviv Academy of Commerce

IMPROVING THE CLASSIFICATION OF FOREIGN EXCHANGE MARKET

Summary

The classification of currency markets is improved in this article, its description on every criterion is given, the chart of classification of currency markets, evidently representing their intercommunication, is offered. It contains the new segment of currency market are the operations with currencies, issued in electronic digital forms.

Key words: currency market, currency, operations, classification, criterion, segment, electronic digital forms.

УДК 336.14

Ізюмська В. А.

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

ТЕОРЕТИЧНА МОДЕЛЬ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ МІЖБЮДЖЕТНИМИ ВІДНОСИНАМИ В УКРАЇНІ

Досліджено еволюцію поглядів українських та іноземних науковців на сутність і призначення міжбюджетних відносин, основні функції міжбюджетних відносин, виявлено об'єктивні передумови становлення та розвитку вітчизняної системи управління міжбюджетними відносинами.

Ключові слова: державний бюджет, місцеві бюджети, бюджетна система, міжбюджетні відносини, збалансованість бюджетної системи.

Постановка проблеми. Міжбюджетні відносини є складною системою, що покликана забезпечити оптимальні умови для узгодження інтересів центру та регіонів, сприйняття останніх не тільки як об'єктів впливу, а й активних учасників та партнерів багатьох соціально-економічних та інших процесів як на державному, так і міжнародному рівнях. Реформування системи міжбюджетних відносин на сучасному етапі продиктовано необхідністю зміцнення фінансової бази місцевих бюджетів та розширенням функціональних повноважень органів місцевого самоврядування, посиленням їх відповідальності за соціально-економічний стан підлеглого населеного пункту, формуванням мотивації місцевих органів влади до нарощення доходів та ефективного їх використання. Таким чином, сьогодні в контексті економічних перетворень особливої актуальності здобуває питання вдосконалення вітчизняної системи міжбюджетних відносин, яка значною мірою обумовлює якість та швидкість реалізації розпочатих економічних реформ, а також соціальну стабільність як у регіонах, так і в державі в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед вітчизняних науковців, які приділяють увагу дослідженню основних перешкод та перспектив реформування наявної системи міжбюджетних від-

носин, слід виділити роботи таких науковців, як Н. Балдич, О. Кириленко, С. Юрій, М. Кульчицький, І. Луніна, Д. Олійник, В. Швець та інші.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. На сьогодні в Україні формується і постійно удосконалюється концепція управління фінансовими ресурсами в системі міжбюджетних відносин. У цьому контексті особливо важливого значення набуває розробка наукового підходу до вирішення даної проблеми. Запобігання реалізації помилкових рішень у сфері відносин між ланками бюджетної системи прискорить досягнення кінцевої мети – підвищення соціальних стандартів життя та зростання добробуту населення на всій території України. Розв'язання проблеми ефективного управління фінансовими ресурсами в системі міжбюджетних відносин в Україні можливо лише за умови достатнього теоретико-методологічного розроблення, розгляду міжбюджетних відносин як самостійного об'єкту наукового дослідження з власною структурою, функціями та принципами організації

Мета статті. Саме тому метою наших наукових пошуків є обґрунтування напрямів удосконалення системи управління міжбюджетними відносинами в Україні з погляду теоретичних засад побудови, основних переваг та недоліків її функціонування на сучасному етапі.

Досягненню поставленої мети сприяє постановка і вирішення таких конкретних завдань: проаналізувати та узагальнити погляди українських і іноземних науковців на сучасне розуміння сутності міжбюджетних відносин; визначити основні функції міжбюджетних відносин; виявити об'єктивні передумови становлення вітчизняної системи міжбюджетних відносин; на основі вивчення літературних джерел запропонувати власну теоретичну модель організації системи управління міжбюджетними відносинами; детально вивчити кожний елемент такої системи управління; визначити методологічні основи оцінки функціонування міжбюджетних відносин в Україні; виявити основні переваги та недоліки функціонування системи управління міжбюджетними відносинами в Україні; визначити перспективні напрями вдосконалення системи управління міжбюджетними відносинами в Україні.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні в Україні формується і постійно удосконалюється концепція управління фінансовими ресурсами в системі міжбюджетних відносин. У цьому контексті особливо важливого значення набуває розробка наукового підходу до вирішення даної проблеми. Запобігання реалізації помилкових рішень у сфері відносин між ланками бюджетної системи прискорить досягнення кінцевої мети – підвищення соціальних стандартів життя та зростання добробуту населення на всій території України. Розв'язання проблеми ефективного управління фінансовими ресурсами в системі міжбюджетних відносин в Україні можливо лише за умови достатнього теоретико-методологічного розроблення, розгляду міжбюджетних відносин як самостійного об'єкту наукового дослідження з власною структурою, функціями та принципами організації [1, с. 247].

Згідно з принципом збалансованості бюджетної системи повноваження на здійснення витрат бюджету мають бути адекватними з обсягом надходжень коштів до бюджету на відповідний бюджетний період [2].

Необхідність забезпечення збалансованості бюджетів за їх повноваженнями (видатками) і бюджетного асигнування їх виконання зумовлюють введення організаційно-фінансового механізму перерозподілу бюджетних коштів. Адже видатки бюджетів визначаються на основі обов'язкової для всіх бюджетів формульної обґрунтованості потреб коштів, необхідних для виконання визначених законодавством функцій в повному обсязі, а доходи бюджетів визначаються спроможністю їх доходної бази, яка залежить від ряду об'єктивних факторів і є неоднаковою для бюджетів.

Неоднаковість доходності бюджетів спричиняється такими об'єктивними умовами: різним рівнем економічного розвитку окремих територій народногосподарського комплексу країни; різноманітністю природно-кліматичних умов територій та географічно-просторового їх розташування; різницею в щільності населення територій та його якісної структури. Це зумовлює істотні відмінності окремих територій за рівнем розвитку продуктивних сил, а також їх податкоспроможності. Ці відмінності в умовах унітарної бюджетної системи врівнюються в сфері міжбюджетних відносин [3, с. 511-512].

Частина перша ст. 81 Бюджетного кодексу України встановлює правомірність міжбюджетних відносин, зумовлених об'єктивною реальністю

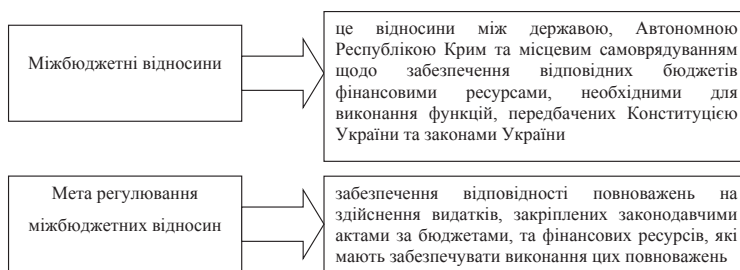

Рис. 1.1. Сутність і мета регулювання міжбюджетних відносин

країни та її бюджетної системи, а друга частина цієї статті визначає мету цих відносин – забезпечення відповідності повноважень на здійснення видатків, закріплених законодавчими актами за бюджетами, та фінансових ресурсів, які мають забезпечувати виконання цих повноважень [3, с. 512-513] (рис. 1.1).

Міжбюджетні відносини за своєю суттю є явищем, що поєднує різноманітні ланки бюджетної системи в єдине ціле. Завдяки цим відносинам бюджетна система функціонує як цілісний організм [1, с. 247].

Виділення міжбюджетних відносин як самостійного інституту суспільних відносин призвело до появи нової сфери державного впливу на соціально-економічний розвиток держави [4, с. 251]. З огляду на це особливої актуальності здобувають питання побудови ефективної системи управління міжбюджетними відносинами, визначення основних її складових, а також принципів та інструментарію управління.

За допомогою ефективно побудованої системи управління міжбюджетними відносинами можливо досягнути: зміцнення доходної бази місцевих органів влади, податкової самостійності всіх територіальних утворень на основі закріплення за місцевими органами влади достатнього обсягу власних джерел бюджетних надходжень за умови створення економічних стимулів до їх збільшення, адекватного розподілу видаткових повноважень [5, с. 45].

На основі вивчення літературних джерел запропонуємо можливу теоретичну модель організації системи управління міжбюджетними відносинами в Україні та розглянемо її основні складові (рис. 1.2).

Кожна система управління, в тому числі і міжбюджетними відносинами, складається із двох взаємопов'язаних частин – суб'єкта і об'єкта управління.

Суб'єктами системи управління міжбюджетними відносинами виступають центральні органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, а саме сільські, селищні та міські ради, до компетенції яких включені повноваження щодо складання, розгляду, затвердження і виконання бюджетів [6, с. 257].

Зазначені органи взаємодіють між собою в регульованні міжбюджетних стосунків та виконують відповідні функції:

- цілепокладання (Верховна Рада, Президент України);
- нормативно-правового забезпечення (Верховна Рада, Кабінет Міністрів, Міністерство фінансів України);
- інформаційного забезпечення (Міністерство фінансів, Державний комітет статистики, Державна казначейська служба, місцеві державні адміністрації, органи місцевого самоврядування);

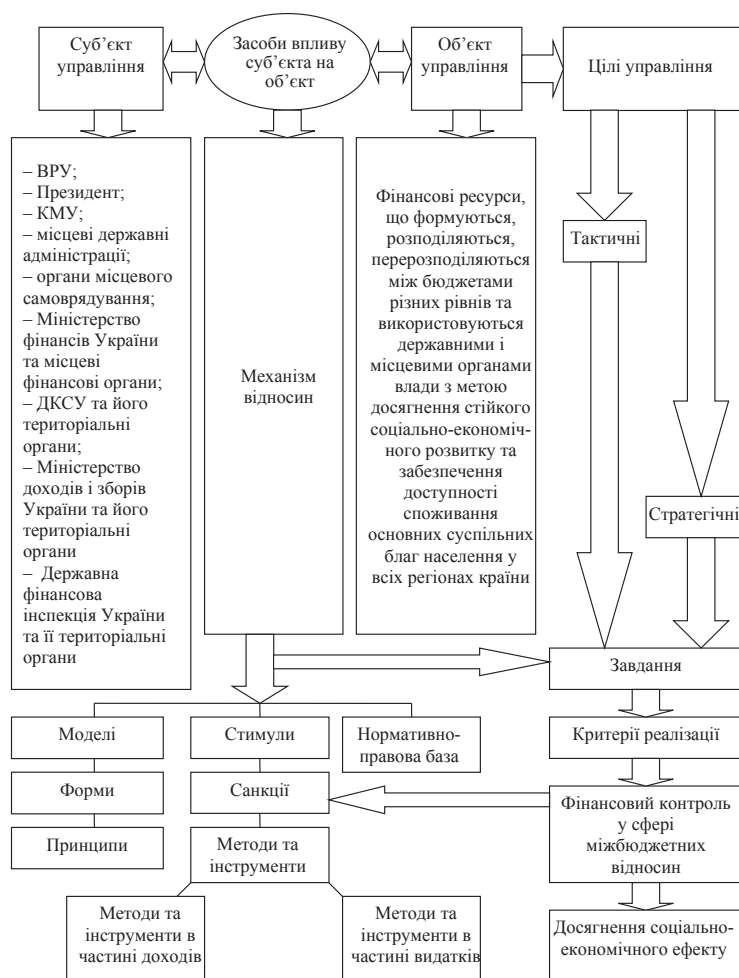

Рис. 1.2. Складові системи управління міжбюджетними відносинами

– виконання (Міністерство фінансів, місцеві державні адміністрації, органи місцевого самоврядування);

– допоміжного обслуговування (Державна казначейська служба);

– контролю (Верховна Рада, Міністерство фінансів, Державна казначейська служба, Державна фінансова інспекція, Міністерство доходів і зборів, Рахункова палата ВРУ, органи місцевого самоврядування).

Об'єктами системи управління міжбюджетними відносинами виступають фінансові ресурси, які формуються, розподіляються та перерозподіляються між бюджетами різних рівнів [6, с. 257].

Основною метою функціонування системи управління міжбюджетними відносинами в Україні виступає забезпечення рівномірного та пропорційного розподілу обмежених бюджетних ресурсів між бюджетами різних рівнів [5, с. 33].

На відміну від України, основною метою управління міжбюджетними відносинами в зарубіжних країнах є формування умов, за яких обсяги місцевих податків дають змогу відтворювати лише результат власного вибору громади, однак він ніяк не позначається на рівні наданих місцевою владою послуг населенню, на ефективному використанні ресурсів чи на економічному результаті діяльності місцевої влади [7, с. 103].

В стратегічному та тактичному плані управління міжбюджетними відносинами має різні цілі і відповідні задачі. Так, стратегічна мета управління міжбюджетними відносинами полягає у забез-

печенні вирівнювання соціально-економічних умов розвитку окремих територій та підвищення добробуту їх жителів. Тактична мета управління міжбюджетними відносинами полягає у зростанні обсягу бюджетних ресурсів, що формуються та перерозподіляються для поступового наближення до стратегічної мети [5, с. 34].

Стратегічні цілі управління міжбюджетними відносинами повинні бути реалізовані у вигляді певної групи задач. Серед цих задач можна виділити:

1. Забезпечення єдиних стандартів життя відповідно до вікових, гендерних та соціальних груп населення. Ця задача передбачає розробку єдиного загальнодержавного стандарту рівня життя населення у всіх регіонах країни згідно з європейською практикою організації міжбюджетних відносин.

2. Створення обґрунтованих механізмів розподілу та перерозподілу бюджетних коштів в масштабах країни для вирівнювання умов соціально-економічного розвитку.

3. Обґрунтування концепції адміністративно-територіального реформування країни, що передбачає розробку наукових підходів до виділення територіальних границь, об'єднання та розмежування територій країни та регіонів для ефективного соціально-економічного розвитку.

4. Підвищення рівня доходів населення, пов'язаних з виплатою заробітної плати з бюджету, що передбачає використання системи міжбюджетних відносин в якості ефективного інструмента розподілу бюджетних ресурсів для забезпечення населення необхідними дже-

релами доходів.

5. Використання принципів бюджетного федералізму та бюджетного унітаризму, що дає змогу в умовах унітарного устрою України забезпечити значну фінансову самостійність місцевих органів влади згідно з їх видатковими можливостями при створенні умов для ефективного контролю з боку центральних органів влади.

Реалізація тактичних цілей управління міжбюджетними відносинами може бути досягнута за рахунок виконання наступних задач [5, с. 35-36]:

1. Визначення впливу джерела бюджетних ресурсів на доходи суб'єктів підприємницької діяльності та населення. Ця задача передбачає, що в процесі формування фінансів бюджетів різних рівнів повинні бути забезпечені інтереси суб'єктів господарювання та населення за рахунок раціонального регулювання надходження коштів за рахунок податків, зборів та інших обов'язкових платежів.

2. Формування податкових та неподаткових доходів на рівні місцевих бюджетів. Реалізація цієї задачі повинна забезпечити місцеві органи влади необхідними фінансовими ресурсами для виконання їх функцій незалежно від наявності чи відсутності допомоги з загальнодержавних бюджетних ресурсів.

3. Забезпечення місцевих органів влади власними джерелами бюджетних ресурсів. Ця задача передбачає, що місцеві органи влади повинні мати можливість за рахунок власних джерел надходжень в повному обсязі фінансувати як соціаль-

ні статті видатків, так і забезпечувати в повному обсязі економічно значимих інвестиційних статей видатків.

4. Відповідність видаткових повноважень та доходних надходжень місцевих органів влади передбачає, що місцеві органи влади повинні бути забезпечені таким обсягом власних бюджетних ресурсів, який дає змогу їм своєчасно виконувати покладені на них функції.

5. Використання науково обґрунтованих критеріїв формування і розподілу міжбюджетних трансфертів. Ця задача передбачає, що в основі розподілу міжбюджетних трансфертів мають бути науково обґрунтовані і практично апробовані показники, на основі яких повинен здійснюватись розподіл цих трансфертів.

Для досягнення сформульованих стратегічних і тактичних завдань управління застосовується механізм міжбюджетних відносин, що включає моделі, форми, принципи, стимули, санкції, методи та інструменти, нормативно-правове забезпечення організації міжбюджетних відносин.

Різні типи моделей міжбюджетної взаємодії до цих пір є об'єктом пильного вивчення спеціалістів. Так, модель міжбюджетних відносин – це інституціональний підхід до визначення організаційних основ взаємовідносин між державними і місцевими органами влади, який пов'язаний із політикою уряду або регіональної адміністрації у вирішенні питання розподілу доходів і видатків за рівнями бюджетної системи.

Всі існуючі моделі міжбюджетних відносин сьогодні прийнято зводити до централізованих, децентралізованих і змішаних, оскільки головним критерієм виділення типів моделей міжбюджетних відносин є ступінь централізації (децентралізації) державного управління або ступінь самостійності регіональної чи місцевої влади.

Будь-яка система має базуватись на певних наукових ідеях, основних правилах формування, що зумовлює необхідність обґрунтування і визначення основних принципів побудови зазначених моделей міжбюджетних відносин [8, с. 33].

Так, централізована модель міжбюджетних відносин ґрунтується на ряді принципів, серед яких найхарактернішими є такі:

- обмеження прав місцевих органів формувати власні бюджети;
- відсутність або формальна наявність розподілу функціональних обов'язків між ланками державного управління;
- підпорядкування регіональних інтересів національним потребам;
- авторитарне з боку держави розподілення податкових повноважень і надання фінансової допомоги місцевим органам влади;
- залежність від форми державного ладу.

В свою чергу, децентралізована модель міжбюджетних відносин ґрунтується на таких принципах:

- невтручання держави в бюджетний процес муніципалітетів і регіонів;
- чіткого законодавчого розмежування видаткових повноважень між різними рівнями управління;
- дотримання інтересів членів територіальних громад та їхніх об'єднань, беручи до уваги цілі уряду;
- цілеспрямованого розвитку фінансової автономії місцевого самоврядування;
- здійснення розподілу доходних джерел на підставі бюджетних угод;

– незалежності від форми державного устрою.

Змішані (кооперативні) моделі являють собою певний симбіоз елементів централізованих і децентралізованих моделей. Вони припускають тісну співпрацю регіональних та центральних державних органів влади, характеризуються централізованою політикою вирівнювання диспропорцій у розвитку різних регіонів, широким залученням регіональних властей до перерозподілу національного доходу, забезпечення макроекономічної стабільності, а також більшою роллю регіонів у розподілі податкових доходів, активним горизонтальним бюджетним вирівнюванням, в основному, за рахунок загальних трансфертів [9, с. 6].

Незважаючи на те, що в Україні із здобуттям незалежності було прийнято децентралізовану модель міжбюджетних відносин, для вітчизняної бюджетної системи характерний досить високий ступінь централізації бюджетних ресурсів, що свідчить про зосередження основних владних повноважень на рівні центрального уряду, нерозвиненість місцевого самоврядування і слабкість його фінансової основи – місцевих бюджетів.

Варто зазначити, що орієнтація нашої держави на децентралізовану модель, властиву високорозвиненим демократичним країнам, може призвести до порушення єдності держави і посилення асиметрії між рівнем розвитку територіальних одиниць. Орієнтація ж на централізовані моделі може призвести до утриманських настроїв регіонів, їх відмови від розвитку соціально-економічного потенціалу. З огляду на це основою побудови системи міжбюджетних відносин в Україні повинна стати саме змішана модель.

Одним із ключових положень, що характеризує різницю між моделями міжбюджетних відносин, є їх залежність від державного устрою, в залежності від якого розрізняють дві основні організаційні форми міжбюджетних зв'язків: унітарну, або бюджетний унітаризм, та федеральну, або бюджетний федералізм.

Бюджетний (фіскальний) федералізм – це форма організації внутрішніх міжурядових фінансових відносин, яка має кілька ознак:

- чітке розмежування видатків різних рівнів влади і наділення цих владних рівнів фіскальними повноваженнями самостійно формувати власну доходну базу;
- побудова внутрішніх міжурядових фінансових відносин на основі договірно-правових форм їхньої організації;
- організація відносин за активної ролі не тільки центральної влади, а й регіональної та місцевої через механізм їхніх консультацій і переговорів.

Протилежністю бюджетного федералізму є бюджетний унітаризм. Бюджетний унітаризм – це така форма внутрішніх міжурядових фінансових відносин, основні принципи організації яких визначаються центральною владою. Місцевій та регіональній владі при цьому, як правило, відводиться досить пасивна роль. У рамках бюджетного унітаризму центральна влада здійснює активну політику забезпечення єдиних стандартів громадських послуг по всій території країни, вирівнює фіскальні дисбаланси.

Проте значні особливості функціонування міжбюджетних відносин, що складаються на практиці в різних країнах, перешкоджають їх віднесенню до тієї чи іншої форм організації таких відносин. Різноманіття цих особливостей обумовлено факторами історичного, соціально-економічного, культурного та іншого розвитку конкретних країн.

З огляду на це для унітарної держави, якою є Україна, дуже важливо знайти оптимальний варіант у побудові змішаної моделі міжбюджетних відносин між перевагами федералізму, який дає змогу забезпечити максимально допустиму самостійність місцевих органів влади у бюджетному процесі та реалізацію більшості їхніх потреб, і унітарною формою міжбюджетних відносин як гаранта суверенітету країни та стабільності в регіонах у відповідності з їх фінансовими можливостями.

Висновки і пропозиції. Отже, міжбюджетні відносини є складною системою, що покликана ви-

конувати суспільно важливі функції. Рациональна організація такої системи забезпечує збалансованість бюджетів різних рівнів як за доходами, так і за видатками з урахуванням державних та регіональних програм соціально-економічного розвитку та наявного бюджетно-податкового потенціалу територій. В умовах сьогодення трансформації соціально-економічних процесів вимагають побудови ефективної системи управління міжбюджетними відносинами, гармонійне поєднання елементів якої є необхідною умовою реалізації фінансової політики у сфері міжбюджетних відносин, успішного її втілення в життя.

Список літератури:

1. Рябушка Л.Б. Сучасний стан та проблеми управління в системі міжбюджетних відносин / Л.Б. Рябушка // Міжнародна стратегія економічного розвитку регіону: тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (Суми, 6-7 травня 2010 року) / Редкол.: О.В. Прокопенко та ін. – Суми : СумДУ, 2010. – С. 247–249.
2. Кравченко В.І. Місцеві фінанси України / В.І. Кравченко. – К. : Знання, 1999. – 487 с.
3. Управління державним бюджетом України: підручник / колектив авторів [заг. ред. М.Я. Азарова]. – К. : Зовнішня торгівля, 2010. – С. 816.
4. Рябушка Л.Б. Теоретичні засади регулювання міжбюджетних відносин / Л.Б. Рябушка, М.В. Прокопенко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : збірник наукових праць / Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України». – Суми, 2011. – Вип. 31 – С. 251–257.
5. Воробйов Ю.М., Усков І.В. Міжбюджетні відносини в Україні: монографія / Ю.М. Воробйов, І.В. Усков. – Сімферополь : ВД «Аріал». – 2010. – 275 с.
6. Рябушка Л.Б., Прокопенко М.В. Економічна сутність системи міжбюджетних відносин: збірник наукових праць ДонДУУ / Л.Б. Рябушка, М.В. Прокопенко // Розвиток фінансових методів державного управління національною економікою. – Донецьк, 2012 – Випуск 127. – С. 254–260.
7. Зайчикова В.В. Місцеві фінанси: України та європейських країн: монографія / В.В. Зайчикова. – К. : НДФІ. – 2007. – 256 с.
8. Луніна І.О. Державні фінанси України у перехідний період / І.О. Луніна. – Харків : Форт, 2000. – 296 с.
9. Иванов В.В. Типология межбюджетных отношений и моделей бюджетного федерализма / В.В. Иванов // Весник МГТУ, том 13. – 2010 – № 1. – С. 5-14.

Изыумская В. А.

Днепропетровский национальный университет имени Олеса Гончара

ТЕОРЕТИЧЕСКАЯ МОДЕЛЬ СИСТЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ МЕЖБЮДЖЕТНЫМИ ОТНОШЕНИЯМИ В УКРАИНЕ

Резюме

Исследована еволюция взглядов украинских и иностранных ученых на сущность и назначение межбюджетных отношений, основные функции межбюджетных отношений, выявлены объективные предпосылки становления и развития отечественной системы управления межбюджетными отношениями.

Ключевые слова: государственный бюджет, местные бюджеты, бюджетная система, межбюджетные отношения, сбалансированность бюджетной системы.

Izyumska V. A.

Oles Honchar Dnipropetrovsk National University

THEORETICAL MODELS OF INTERGOVERNMENTAL FISCAL RELATIONS CONTROL SYSTEM IN UKRAINE

Summary

Determined the evolution of attitudes Ukrainian and foreign scientists on the nature and purpose of intergovernmental fiscal relations, the main functions of intergovernmental fiscal relations, revealed the objective conditions of formation and development of the national system of intergovernmental fiscal relations.

Key words: State budget, local budgets, budget system, intergovernmental fiscal relations, balance the budget system.